

УДК 811.111'373:63

Л. П. Помігуєва,

викладач, аспірант

(Прилуцький гуманітарно-педагогічний коледж імені І. Я. Франка,
(Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова)

pomiguev72@rambler.ru

ТЕРМІНОЛОГІЧНА ДЕРИВАЦІЯ В НАУКОВО-ТЕХНІЧНІЙ СФЕРІ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ

Статтю присвячено аналізу специфіки функціональної організації конкретної галузевої термінології для подальшого розвитку теоретичного і прикладного термінознавства. Розглянуто семантично-порівняльний аналіз, зіставлення функцій термінів та їх значення. Сформульовано закономірності створення і функціонування термінів і терміносистем. Встановлено закономірності становлення і розвитку окремих терміносистем, зіставлено функції термінів. Представлено до вивчення розробки теоретичних проблем термінології наукової дисципліни "Термінотворення", яка покликана формулювати закономірності створення і функціонування термінів і терміносистем.

Постановка проблеми. У період науково-технічного прогресу серед функціонально різних стилів мови великого значення набуває науковий стиль. Особлива форма викладу певної сукупності мовних засобів для передачі наукових ідей, гіпотез, відкриттів викликає надзвичайний інтерес лінгвістів. Останнім часом дослідженню наукових підмов присвячена велика кількість робіт, але, проте, питання формування аранжування термінологічної лексики метамови низки конкретних наук залишаються невирішеними. Так, зокрема, йде мова про термінологічну семантику і лексику в сільськогосподарській галузі, які не були детально освітлені і в англістиці, тим більше, в порівняльному плані. Ця термінологія включає безліч термінологічних підсистем. **Актуальність дослідження** зумовлена необхідністю вивчення лексико-семантичних особливостей термінологічної підсистеми аграрної галузі науки і виробництва в англійській мові.

Доцільність дослідження визначається безперечною значущістю лінгвістичних робіт, присвячених вивченню специфіки функціональної організації конкретної галузевої термінології, для подальшого розвитку теоретичного і прикладного термінознавства. Обрана тема пов'язана з життєво важливою, одвічною для суспільства сферою діяльності, в якій постійно відбувається сільськогосподарське виробництво. Вивчати спеціальну лексику можна різними методами і способами. Якщо **об'єктом дослідження** стає значення терміну, а **метою** – виявлення його специфічних особливостей в англійській мові, то здійснити поставлене завдання допоможе семантичний аналіз термінів. Термін "семантика" вперше був презентований в 1897 році М. Бреалем. Семантичний аналіз з'явився значно пізніше. Цей спосіб дослідження складається з двох етапів: вивчення семантики термінів у мові; зіставлення семантики термінів у декількох мовах з метою виявлення схожості і відмінностей.

Виклад основного матеріалу. Семантико-порівняльний аналіз подібний до дедуктивного методу, який вживається в логіці, – від конкретного до загального: від значення термінів до загального значення окремих груп термінів і до лексико-семантичних категорій.

Семантико-порівняльний аналіз – це система прийомів, які використовуються для виявлення загального і особливого в порівнюваних мовах.

Цей аналіз розпочинається з найпростішого – з вивчення процесу номінації: формування термінів; формування значень термінів.

При дослідженні формування термінів семантико-порівняльний аналіз базується на способах термінотворення, на морфологічній структурі термінів, а при вивченні формування значень термінів цей аналіз базується на знаннях з області етимології і історії мови. Потім досліджуються ознаки, покладені в основу номінації в мовах, що зіставляються, тобто внутрішня форма термінів. Кожен предмет має багато ознак, а в назві ознак предмета представляється тільки через одну ознаку. Тому в різних мовах при формуванні значень термінів у процесі номінації можуть бути взяті різні ознаки предмета і, відповідно, внутрішня форма термінів у цих мовах буде різною.

Семантико-порівняльний аналіз розглядає терміни не як ізольовані мовні одиниці, а як повноцінну частину загального складу мови. Його головним завданням є встановлення закономірностей становлення і розвитку окремих терміносистем, зіставлення наступних функцій термінів:

1) номінативна – назва предметів і явищ науки (процес номінації термінів) [1: 103];

2) комунікативна – спілкування. Цей аналіз досліджує сферу фіксації і реалізації значень термінів на основі контексту. Термін полегшує процес спілкування і взаєморозуміння між фахівцями певної сфери знань.

Семантико-порівняльний аналіз вивчає не лише пряме (термінологічне), але і переносне (детермінологізоване) значення термінів:

1) евристично-повчальне – терміни є інструментом освоєння спеціальності. Для того, щоб полегшити процес їх засвоєння, цей аналіз виділяє лексико-семантичні групи термінів, "тематичні" стилі термінів із загальним значенням. Це вносить деяку впорядкованість при вивченні термінів;

2) інформаційне – терміни є джерелом отримання інформації і засобом прискорення науково-технічного прогресу. Семантико-порівняльний аналіз передбачає вивчення лексико-семантичних категорій і причин їх виникнення. Адже якщо термін є полісемічним, його інформаційна насиченість зростає.

Починаючи з 30-х років ХХ століття термінологія стає об'єктом вивчення лінгвістів. Успішна розробка теоретичних проблем термінології сприяла народженню нової наукової дисципліни "Термінотворення", яка покликана формулювати закономірності створення і функціонування термінів і терміносистем [2: 27].

Засновником російської наукової термінології є Д. С. Лотте. Він уперше поставив питання про необхідність систематизації, уніфікації і стандартизації термінології на основі розробленої їм теорії терміну [3: 12]. Учений висунув тезу про "ідеальний термін": термін має бути однозначним, точним, коротким, таким, що не має синонімів і внутрішньогалузевих омонімів, а також має бути благозвучним [4: 36]. Він дав свою класифікацію запозичених термінів і вивів деякі правила правопису складних термінів [5: 4]. Його дослідження зробили величезний вплив на розвиток вітчизняної наукової термінології.

В. П. Даниленко довів неспроможність гіпотези Д. С. Лотте [6: 16]. Він підтвердив необхідність вважати термін не особливим словом, а словом в особливій функції. В. П. Даниленко в основному займався вивченням російської термінології.

Вивченням сучасних терміносистем англійської, французької, німецької і російської мов займалася Л. Б. Ткачова. У своїх дослідженнях вона використала комп'ютерну обробку даних. Л. Б. Ткачова вивчала різні аспекти термінології, але особливу увагу вона приділяла ролі термінів у забезпеченні науково-технічного прогресу [7: 76]. Вона розглядала у своїх роботах проблеми, пов'язані із статусом ономаційних і гіпотетичних термінів. Її погляд на термін співпадає з точкою зору В. П. Даниленко, який стверджував, що "термін – це слово в особливій функції", і це твердження, на наш погляд, є найбільш правильним [7: 39].

Термінологічні дослідження Б. Н. Головіна викликали багато суперечок у російській лінгвістиці. Він вважав, що синонімії у термінів бути не може, і пропонував замінити поняття "синонімія" на "дублетність" для позначення тотожності значень [8: 29]. З цим ми не можемо погодитися, оскільки терміни – синоніми можуть бути як абсолютними, так і відносними, а "дублетність" – це завжди щось відносне. Лінгвіст Л. А. Новіков при дослідженні семантики слів російської мови запропонував проводити семантико-порівняльний аналіз спеціальної лексики поетапно: від значення одного терміну до загального значення певної групи термінів. Він детально досліджував лексико-семантичні категорії термінів, дав свої визначення цим категоріям, а також вказав головні причини виникнення полісемії, омонімії, антонімії і синонімії термінів [2: 21].

Е. Г. Белявська у своєму дослідженні семантики слова запропонувала розрізняти семну і семантичну структури слова. Однією із її точок зору, з якою ми повністю згодні, є те, що синоніми не завжди виконують функцію заміщення в тексті і що взагалі рахувати функцію заміщення властивістю синонімів є помилковим. Цей висновок, до якого вона прийшла після вивчення семантики мовних одиниць, має величезне значення для дослідження внутрішньогалузевої синонімії, оскільки він допомагає подивитись по-новому на синоніми і їх семантику [8: 110]. Проблеми мотивованості терміну присвячено лінгвістичне дослідження, проведене Т. Л. Канделаки. У цій роботі було запропоновано розділяти будь-яку термінологію на певні категорії, які повинні розташовуватися в ієрархічному порядку [9].

Т. Р. Кияк, як і Т. Л. Канделаки, займався вивченням мотивованості термінів. Як і Д. С. Лотте, він висунув низку своїх вимог до терміну. Він виступив проти необгрунтованих запозичень в термінології, вважаючи, що запозичення тільки ускладнюють процес комунікації між фахівцями якої б то не було сфери знання, і пропонував відмовитися від непотрібних запозичень і використати мовні засоби національної мови. Услід за Д. С. Лотте він виступав проти немилозвучних термінів, вважаючи, що таких термінів у термінології бути не повинно [10: 3].

Е. С. Кубрякова досліджувала проблему мотивованості мовної одиниці з точки зору її морфологічної структури, дала своє визначення мотивованим і невмотивованим одиницям мови, а також розглянула один із способів формування термінів – морфологічний (афіксація) як формальну операцію, за допомогою якої створюються мотивовані терміни [11: 12].

Вона вважала, що аббревіатури не належать ні до мотивованих, ні до невмотивованих термінів, вважаючи, що вони є проміжною ланкою між ними [12: 37]. Статус аббревіатур, тобто міра їх мотивованості ще до кінця не вивчений.

У сучасному практичному словотворенні виразно намітилася тенденція проведення аналізу семантичного принципу, метою якого є виявлення словотворчих засобів, обслуговуючих певну лексико-семантичну категорію.

Висновки. Оскільки сільськогосподарські терміни є масивом взаємозв'язаної між собою лексики, об'єднаної загальним смисловим завданням і які відрізняються один від одного як характером позначення, так і специфічними словотворчими особливостями, проведення експериментального матеріалу через процедуру аналізу методом словникових блоків дозволяє визначити характерну для нього семантичну спеціалізацію способів і засобів термінологічної номінації.

Перспективи цього дослідження визначаються тим, що семантика термінів сільського господарства вивчається не в якійсь одній мові, а в зіставленні англійської з російською мовами. Термінологія сільського господарства дуже велика за своїм обсягом, що до певної міри ускладнює процес її дослідження. Семантико-порівняльний аналіз сільськогосподарської термінології дає можливість виявити властивості і закономірності у цій галузі науки як в англійській, так і в російській мовах. Знання цих властивостей і закономірностей потрібне, оскільки воно дозволяє порівняти термінологію сільського господарства в цих мовах і визначити хід її розвитку в майбутньому. Прогнозування розвитку термінології сільського господарства полегшить процес її вивчення і перекладу, отже, знання термінології потрібне як усім лінгвістам і перекладачам, так і вченим-фахівцям.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Апресян Ю. Терминологическое обеспечение научно-технического прогресса / Ю. Апресян, Л. Б. Ткачева. – Омск : Изд-во гос. ун-та, 1987. – 198 с.
2. Ткачева Л. Б. Основные закономерности английской терминологии / Л. Б. Ткачева. – Томск : Омск, изд-во гос. ун-та, 1987. – 198 с.
3. Лотте Д. С. Основы построения научно-технической терминологии / Д. С. Лотте. – М. : Изд-во Акад. наук СССР, 1961. – 158 с.
4. Лотте Д. С. Вопросы заимствования и упорядочения иноязычных терминов и термиоэлементов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1982. – 149 с.
5. Лотте Д. С. Образование и правописание трёхэлементных научно-технических терминов / Д. С. Лотте. – М. : Наука, 1971. – 184 с.
6. Даниленко В. П. Русская терминология / В. П. Даниленко. – М. : Наука, 1971. – 184 с.
7. Головин Б. Н. Лингвистическое учение о терминах / Б. Н. Головин. – М. : Высшая школа, 1987. – 103 с.
8. Беляевская Е. Г. Семантика слова / Е. Г. Беляевская. – М. : Высшая школа, 1987. – 126 с.
9. Канделаки Т. Л. Семантика и мотивированность терминов / Т. Л. Канделаки. – М. : Наука, 1988. – 160 с.
10. Кияк Т. Р. Мотивированность лексических единиц / Т. Р. Кияк. – Львов : Высшая школа, 1988. – 160 с.
11. Кубрякова Е. С. Типы языковых значений. Семантика производного слова / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1981. – 200 с.
12. Кубрякова Е. С. Основы морфологического анализа / Е. С. Кубрякова. – М. : Наука, 1974. – 319 с.

REFERENCES (TRANSLATED & TRANSLITERATED)

1. Apresian Yu. Terminologicheskoe obespechenie nauchno-tekhnicheskogo progressa [Term Providing of the Educational Technical Progress] / Yu. Apresian, L. B. Tkachiova. – Омск : Izd-vo gos. un-ta, 1987. – 198 s.
2. Tkachiova L. B. Osnovnye zakonomernosti angliiskoi terminologii [Basic Peculiarities of English Terminology] / L. B. Tkachiova. –Tomsk :Omsk, izd-vo gos. un-ta, 1987. – 198 s.
3. Lotte D. S. Osnovy postroeniia nauchno-tekhnicheskoi terminologii [Bases of the Educational Technical Terminology Formation] / D. S. Lotte. – М. : Izd-vo Akad. nauk SSSR, 1961. – 158 s.
4. Lotte D. S. Voprosy zaimstvovaniia i uporiadochenii inoiazыchnykh terminov i terminoelementov [The Questions of Foreign Term and Terminology Borrowing and Arrangement]. – М. : Nauka, 1982. – 149 s.
5. Lotte D. S. Obrazovanie i pravopisanie triokhelementnykh nauchno-tekhnicheskikh terminov [Three Elements Scientific and Technical Terms Formation and Spelling] / D. S. Lotte. – М. : Nauka, 1971. – 184 s.
6. Danilenko V. P. Russkaia terminologiia [Russian terminology] / V. P. Danilenko. – М. : Nauka, 1971. – 184 s.
7. Golovin B. N. Lingvisticheskoe uchenie o terminakh [Linguistic Science about Terms] / B. N. Golovin. – М. : Vysshaia shkola, 1987. – 103 s.
8. Beliavskaia E. G. Semantika slova [Word semantics] / E. G. Beliavskaia. – М. : Vysshaia shkola, 1987. – 126 s.
9. Kandelaki T. L. Semantika i motivirovannost' terminov [Term Semantics and Motivation] / T. L. Kandelaki. – М. : Nauka, 1988. – 160 s.
10. Kiiak T. R. Motivirovannost' leksicheskikh edinits [Lexical Units Motivation] / T. R. Kiiak. – L'vov :Vysshaia shkola, 1988. – 160 s.
11. Kubriakova E. S. Tipy yazykovykh znachenii. Semantika proizvodnogo slova [Language Meanings Types. The Notional Word Semantics] / E. S. Kubriakova. – М. : Nauka, 1981. – 200 s.
12. Kubriakova E. S. Osnovy morfologicheskogo analiza [Morphological Analysis Bases] / E. S. Kubriakova. – М. : Nauka, 1974. – 319 s.

Матеріал надійшов до редакції 24.05. 2013 р.

Помигуева Л. П. Терминологическая деривация в научно-технической сфере английского языка.

Статья посвящена анализу специфики функциональной организации конкретной отраслевой терминологии для дальнейшего развития теоретического и прикладного языкознания. Рассматриваются семантически-сравнительный анализ, сопоставление функций терминов и их значений. Сформулированы закономерности образования и функционирования терминов и терминосистем. Установлены закономерности становления и развития отдельных терминосистем, сопоставлены функции терминов. Представлены для изучения разработки теоретических проблем

терминологии научной дисциплины "Терминообразования", которая направлена формулировать закономерности образования и функционирования терминов и терминосистем.

Pomigueva L. P. The Terminological Derivation in the Scientific and Technical Sphere of English.

The article deals with the analysis of the concrete branch terminology specific functional organization for the further development of the theoretical and applied linguistics. The semantically-comparative analysis, comparison of terms function and their meanings are analyzed. The peculiarities of education and functioning of terms and term systems are formulated in the article. Regularities of establishment and development of separate term systems are arranged, term functions are compared. The developments of theoretical problems of the scientific discipline "Term Formation", directed to formulate the regularities of education and functioning of terms and term systems, are presented for the learning.